

УТВЪРЖДАВАЩАТА СИЛА НА ПОЕТИЧЕСКИТЕ ОБРАЗИ В ЛИРИКАТА НА СМИРНЕНСКИ

Стойко Божков

Христо Смирненски носи върху крилата на своята поезия неукротимия устрем на революционната буря и най-дръзновените мечти за слънчевия ден на човечеството. Самото движение на многоликия живот е намерило в поезията му вдъхновено поетическо възплъщение, способно с голяма сила да вълнува ума и сърцето на човека. Дълбоко и реалистично обхващало основните черти на революционната епоха, тъмните петна в жестокия умиращ свят на капитализма и вихрения полет на угнетените низини към дверите на комунизма; отразило в неповторими картини и образи самата буря на раждащия се социалистически свят, възплътило трепетния възторг и несъкрушимата вяра в победния ход на Великата октомврийска социалистическа революция и в бъдещия ден на човечеството, творчеството на Смирненски откри нови хоризонти в развитието на българската литература. Размахът на неговия поетически талант е тъй широк, фееричното образно богатство на неговите творби е тъй дълбоко обобщило развитието на българската литература, тъй кръвна е връзката на поетическите му видения с народния живот и мечтите за бъдещето, щото то способствува у нас да се поставят с непоклатима сила основите на социалистическо-реалистическото изкуство без особено голяма мъчителност и лъкатушения. С живота и творчеството си Смирненски блестящо показва, че сливането на писателя с революционния устрем на масите, поставянето на сърцето и лирата си в съзвучие с комунистическите идеи, в служба на революцията и освободителната борба на народа оплодява таланта му, стимулира творчеството му, възвисява мисълта му. След Смирненски в българската литература голям писател можеше да бъде само онзи, който стои на позициите на реализма, на страната на борещия се народ. Този огромен принос на Смирненски даде благотворно отражение в две направления: откри широкия друм на социалистическата революционна литература, сплоти демократичните писатели на основата на антифашистката борба — от една страна; от друга — изкопа дълбока пропаст за модернизма, който не можа повече да намери благодатна почва за процъфтяване у нас. По пътя, начертан от Смирненски, се насочи цялата българска революционна литература, подкрепяна и ръководена от Комунистическата партия. По този път, учейки се творчески от Смирненски, българската литература създаде неувахващи по своята поетическа сила и вдъхновение, по своето проникновение в живота и патоса на борбата творби.

Колкото и остро да реагира буржоазната литературна критика срещу поетическото дело на Смирненски, колкото и да го черни, за да затули яркия му художествен блясък, колкото и строги полицейски мерки да се вземаха срещу него, за да го изолира от народа, поетът си остана твърд и непобедим борец в редиците на неговите най-предани синове. Колкото и спорове да се водиха в продължение на изминалите четиридесет години за и против Смирненски, поетът на огнената комунистическа правда се възпроявяше по-мъжествен и велик в съзнанието на поколенията, все по-ярък и прекрасен в развитието на националната ни литература и всред най-видните представители на новата световна литература.

Големият писател е неповторим в своята творческа индивидуалност и художествена оригиналност. Но всеки голям писател обогатява литературата и със своя опит на естетическо отношение и естетическо усвояване на действителността, който опит може творчески да бъде използван и доразвиван именно с оглед на създаването на все по-силни и ярки майстори на художественото слово. В това отношение творчеството и писателското дело на Смирненски са неизчерпаем рудник, от който са черпили пример и са се учили нашите революционни писатели след него, а съвременната ни литература може да гребе опит за върно и пълноценно художествено творчество, да търси пътя към великите и безсмъртни, неуважавши в народното сърце творби, да се превръща в могъща сила за изграждането на човека в нашата съвременност и на утрешния ден.

В това отношение особено значение за нашата литературна наука имат думите на др. Тодор Живков, че творчеството на Смирненски „с могъща сила посочва пътя, по който трябва неотклонно да вървят нашите творци, ако искат да създават истински, дълбокоидейни и високохудожествени, трайни и никога неуважавши произведения“.¹

Ние сме длъжни конкретно да изучим и посочим с кои именно свои черти Смирненски е „достоеен пример и мъжествен учител на нашите писатели и поети, на всички наши творци.“²

Всички, които са били докосвани от полъха на поезията на Смирненски, а това са милиони борци за делото на социализма и комунизма, са отнасяли частици от нейната пламенност и сила в своето сърце. При всички случаи тези частици са разгаряли дълбоки революционни стремежи, страстна обич към „отрудените братя“, непоколебима вяра в освободителните комунистически идеи и в тяхното тържество, смъртна ненавист към буржоазно-капиталистическия строй, възторг и безгранична обич към онези, които първи запалиха рубинените звезди на комунизма, готовност да се отдадат всички сили за неговото велико дело. Защото една от най-ярките отличителни черти на поезията на Смирненски е утвърждаващата сила на нейните художествени образи.

АКТИВНО ОТНОШЕНИЕ КЪМ СЪВРЕМЕННОСТТА, УТВЪРЖДАВАНЕ НА ПОЛОЖИТЕЛНИЯ ГЕРОЙ НА ЕПОХАТА. ПЛАМЕННА МЕЧТА ЗА СВЕТЛИЯ КОМУНИСТИЧЕСКИ ДЕН

Още най-ранните произведения на Смирненски носят белега на активното отношение на писателя към окръжаващите го явления. То се отразява преди всичко в критическата оценка над редица отрицателни черти на действителността, в сатиричните и хумористични нотки, в стиховете и прозата. За това литературната критика е писала много. Тази

¹ Тодор Живков. Вечно жив, винаги с партията и народа в борбата за социализъм и комунизъм. Работническо дело, бр. 279, 6. X. 1963 г.

² Пак там.

черта в творчеството на Смирненски непрестанно нараства с художественото възмъжаване на поета и придобива все по-ярки социални, политически и хуманистически багри с по-тясното свързване на поетическите му образи с величавата борба на комунистическата партия. Това най-ярко се вижда в такива творби като „Вълкът“, „Цветарка“, „Зимни вечери“. С развитието и разцъфтяването на поетическия талант и художественото майсторство на поета тези критически, сатирически и саркастически страни на творчеството му придобиват все по-ярка изява, обществена, партийна и естетическа сила. Оценката на Смирненски, неговата присъда над света на експлоататорите, капиталистите, империалистите, интервентите, задушителите на пролетарската революция става все по-безпоощадна, художествено остра и съкрушителна. Тя расте с изострянето на класовата битка и активно воюва на страната на трудовия народ за неговите права и светли идеали.

Когато говорим за Смирненски обаче, ние не можем да постигнем ни най-малка характеристика на активната страна на творчеството му, ако изтъкваме само неговата критическа насоченост, неговата присъда над буржоазното общество. Активността на поезията му се заключава в утвърждаващата сила на художествените образи, които се издигат над пошлостите на капиталистическата действителност, раждат се върху разбунените червени вълни на революцията, издигат се върху гребена на героичната борба, сочат със сияйна яркост необятните простори на утрешния ден.

Как се ражда у Смирненски утвърждаващата сила на тези образи? Къде са нейните корени? Струва ни се, че отговорите на тези въпроси имат значение не само за обясняване на поетическото наследство на Смирненски, но и за съвременната ни литература.

Една от особеностите на ранната поезия на Хр. Смирненски е нейната жизнелюбна струя. Поетът гледа на света като чист и възторжен юноша, рисува живо и увлекателно картини от живота на обикновения човек, в повечето случаи техният хумор и сатиричност извира от естествено появилите се противоречия във взаимните лични отношения между хората. Върху тази основа са изградени образите и художествената правда на такива стихотворения и злободневки, като „Ах, как е хубаво“, „Пролет дойде“, „Войнишки скърби“, „Възкличания“, „Нощна идилия“, „Баланиади“, „Витоша и слънцето“, „Черешка“ и др. Поетът умее да се радва на прекрасното в ежедневието, да го утвърждава. И заедно с това — да воюва срещу безобразието, да се надсмива над него. Пред отвратителната страна на живота обаче поетът никога не се стъписва по декадентски, с отчаяние, с потъмен взор, с потъване в безмълвието на вътрешната углъбеност или в раздиращата раздвоеност. У него навсякъде има ведър оптимизъм (дори и в бродяжките песни), здрава връзка с живота и човека. Затова в хумора и сатирата на Смирненски има човешка гордост, сила, в насмешките и даже в иронията му — присъда на един здрав човешки разум.

При наличието на тези предпоставки много близко е, при съзряване погледа на поета, в неговата лира да прозвъннат и нови страни на живота, в душата му да зазвучат отзвуци от борбите и мечтите на народните низини, устремили се към ново общество, да лумнат огньовете на новата геронка.

Вече е изтъкнато, че психическото произведение, в което прозвучава за първи път всеоутвърждаващо чувство и нов поглед върху света — погледът на работническата класа — това е стихотворението „Първи май“.

Да спрат фабричните комини
и всеки черен труд да спре,
и туй намръщено море
от морни роби и робини
да озари и приласкай
усмивката на първи май!

Зората пурпурна вестява
смъртта на тягостната нощ
и новий ден с всевластна мощ
горите тъмни озарява.
И всеки негов лъч сияй
с победний зов на първи май.

За първи път тук прозвучава връзката на поета с неговите „морни бледолики братя“. Поетът се слива вече не само фактически, но и исторически и естетически с народа, с неговите надежди и стремежи. От това сливане се ражда онази горда увереност и сила, с която той се обръща към света, нова сила, нова увереност, която до тогава в творчеството му не е звучала.

Да спрат фабричните комини
и всеки черен труд да спре!

Да стихнат трепетните грижи,
О, морни братя и сестри!

Това вече не е гласът на поета, който се наслаждава на живота, който се възмущава от неговите черни страни; родил се е нов поет с гняв и ненавист, но и със светла вяра в утрешния ден — ден на огнена разплата, ден, в който „с тържествен химн“ „ще изградим“ „оачквания земен рай“. Това е всъщност претворяването на Смирненски в поет на пролетарската революция.

Поетът вече е пял за „трепетните грижи“, за „морните братя и сестри“, за „туй намръщено море от морни роби и робини“ в стиховете си до 1920 г. Сега у него са затрептели нови струни. Възправил се е пред него свят, който събужда нови героични възторзи и блясъци. И поетът се откликва на него с разкрита душа, с накипяла сила. У него се завръзва цяла нова естетическа концепция, гама от сложни съзвучия, въз основа на които се ражда пролетарският поет, поетът на пролетарската революция, певецът на октомврийските псбеди на Червените ескадрони, на Йохан и Делеклюз, на Карл Лискнехт, на Северното сияние, на огнените гриви, на утрешния социалистически ден.

В стихотворението се е появила ясна историческа перспектива върху основата на усъщането на идващата пролетарска революция. При това тук се откроява не само нов поглед върху историческото развитие, но се появява нова естетическа система върху ново естетическо отношение към действителността. Поетът не е само критик на отвратителните страни на живота, но и борец за светлия ден на човечеството. У него се е родила борбата, в нейно име той ще утвърждава прекрасното. А в това утвърждаване се ражда и новият художествен метод на писателя — методът на социалистическия реализъм.

Началото е сложено. Съвършено наскоро Смирненски написва един от своите шедеври като пролетарски поет — „Червените ескадрони“, който има нещо много общо с „Първи май“.

Поетът вече е навлязъл в най-драматичния конфликт на времето и е определил своето място на страната на онези сили, които водят човека към нови висини. Той слива своята лична съдба със съдбата на живия положителен герой на житейската драма, неговият свят се превръща в естетически идеал на поетическите му видения. Ако гражданската активност на поета го държи непрекъснато в най-тясна връзка със социалната среда на пролетариата и го довежда до борческите редове на Комунистическата партия, активното му естетическо отношение към съвременността го довежда до дълбокото ѝ естетическо осъзнаване въз основа на принципа на комунистическата партийност и до утвърждаването на великите нейни изменения. Той се чувства отговорен за разрешаването на драматичния конфликт на своята съвременност и поставя в борбата целия пламък на своето сърце и разум. Сигнал до марксистко-ленински поглед върху света, той чувства необятната широта на живота, крилете му — безкрайните простори за поетически полети, сърцето му — истинска творческа свобода да тупти и се радва в съзвучие с най-висши човешки пориви и копнежи.

Художествената линия на поета някак си изведнъж се подема във висота, завоюва високи хоризонти, избуява. И това е една от особеностите на съзряването на художественото виждане, на таланта. Сякаш нов поет се ражда и изведнъж, като сияние обхваща широки простори. И сред тези необятни простори един след друг се извисяват обитите в блясък и художествена омая поетически шедеври: „През бурята“, „Бурята в Берлин“, „Йохан“, „Ковачът“, „Москва“, „Карл Либкнехт“, „Въглекопач“, „Северния Спартак“, „Работникът“, „В Поволжието“, „Цветарка“, „Да бъде ден!“, „Гладиатор“, „Руският Прометей“, „Юноша“, „Каменарче“.

Всички, които са писали за Смирненски, са подчертавали основните черти на неговата лирика: дълбоко реалистично виждане и отразяване на съвременната действителност, вгълбено навлизане в реалните нейни особености, правдиво обхващане на човешкия живот в най-прекрасните му прояви както в областта на политиката, така и в неговата битова и интимна същност. Днес е особено важно обаче да обърнем внимание на факта, че зрялата лирика на Смирненски може да се разглежда като истински поетичен летопис на своята съвременност, истинска поетическа хронология на борбата на човека за щастие. За прозата и сатирата на Смирненски това многократно е подчертавано. На същата закономерност е подчинена обаче и лириката му. Поетът е превърнал жизнените факти на своята съвременност в най-висша поетическа красота, за да утвърди в нея човешкото величие и подвиг. Умението му да вижда и в събитията, което се е появило на страниците на днешния вестник, и в ежедневния бит на гражданина, и в миналата историческа действителност динамиката на съвременната борба за човешко щастие, му позволява да претворява жизнената правда в прекрасни поетически образи. И тук Смирненски следва примера на нашите велики национални поети Ботев и Вазов, примера на голямата световна литература.

Свържем ли тази страна на творчеството на Смирненски с опита на някои наши съвременници да разлеят черно мастило върху така наричаната от тях „календарна“ поезия, не може да не видим всъщност, че чер-

нилката е насочена по същество срещу активното отношение на писателите към съвременността, да хвърли сянката на съмнението върху чистите пориви на гражданската съвест на писателя да се откликва с художествени образи на вълненията на народа в ежедневната му битка за претворяване в дела задачите, поставени от партията.

Голямата поезия на Смирненски се е родила от трепетното вълнение на бореца, който е поставил на везните на победата на своя идеал и сърцето и ума си. От този допир със съвременността се ражда и основният патос на поезията на Смирненски, нейната романтична багра.

Както знаем, творчеството на Смирненски е пропито изцяло (става дума за произведенията, писани след 1920 г.) с революционна романтика. Нас ни обявява тази романтика и в стихотворенията, които с възторг и голям емоционален подем рисуват героиката на революционната борба у „Иохан“, „Смъртта на Делеклюз“, „Карл Либкнехт“, „Червените ескадрони“, „Москва“, „Въглекопач“, „Северният Спартак“ и др., както и в онези, изпълнени с мрачната и задушаваша атмосфера на капиталистическата действителност („Ковачът“, „Братчетата на Гаврош“, „Цветарка“, „Жълтата гостенка“ и др.).

Дълбока, вълнуваща романтика лъха и от онези стихотворения на Смирненски, които засягат темата на любовта, майчините чувства. Тази романтика ние усещаме и в някои стихотворения, които в по-абстрактна форма са облекли идеята за идващата революция, за подема на „масите, за историческата съдба на народа („Ний“, „Бунтът на Везувий“, „Гневът на робите“, „Безименни души“ и др.). Романтика има и в сатиричните творби на Смирненски. Както и в стихотворенията, които изобразяват мрачността на капиталистическата действителност, така и в бичуващите и жигосващи враговете на народа и на революцията сатирични творби, Смирненски неотклонно утвърждава комунистическата правда за живота, в което утвърждение наред с отвращението, гневът, омразата в съзнанието на читателя възниква и се възвзема патосът на борбата.

Тази революционна романтика е една от характерните особености на поезията на Смирненски. Тя бе подета от наследниците на Смирненски и намери богато изпълнение в творчеството на Мл. Исаев, Хр. Радевски, Н. Вапцаров, Хр. Кърпачев, В. Андреев и др.

Къде е източникът на революционната романтика на Смирненски? Противоречи ли тя на неговия социалистическо-реалистичен метод? Намалява ли тя естетическото въздействие на неговото творчество? Разрешаването на тези въпроси има голямо теоретическо и практическо значение. И трябва да се съизяснява, че у нас, при обсъждането на въпросите на социалистическия реализъм, търде малко се обобщава именно поетическият опит на Хр. Смирненски, както и на Н. Вапцаров — като най-ярки творци на художествени произведения, които носят най-отличителните белези на социалистическо-реалистическото направление.

Революционната романтика на Смирненски има корените си в съвременността и в отношението на поета към нея; тя се ражда, извира от дълбоко реалистичен поглед на поета върху живота, от стремеж а му да служи с поетическите си вълнения на борбата за неговото прогресивно развитие. Тя се явява реалистично отражение на онази исторически обоснована романтика на самия живот, в който със сурова, но героична и величава борба се осъществяват мечтите на човечеството. Борбата на милионите угнетени труженици за освобождение от веригите на капитализма и империализма, грандиозните дела на строителите на социа-

лизма и комунизма, безкрайните перспективи за човешко щастие и благополучие, които комунистическите идеи разкриват в утрешния ден на човечеството, събуждат крилати романтически устрем. Те пронизват всички нишки на новия, борещ се за комунизъм човек, пречупвайки се в огромно многообразие и форми на проявление. Целият душевен, мислов и чувствен свят на човека с неговото минало, настояще и бъдеще се докосва до тези романтични устрем.

Революционната романтика в творчеството на Смирненски е родена от дълбокото усвояване на действителността въз основа на неговата непосредствена революционна практика и от комунистическото му отношение към живота, от дълбокото разкриване на неговата същност. Колкото по-дълбоко познава поетът и писателят действителността, нейните движещи сили, отделните многообразни форми, в които се пречупват и проявяват социалните, нравствените, етичните, изобщо човешките отношения, толкова по-ярко пред него изпъкват величавите контури на миналото и бъдещето, с толкова по-голяма възможност той се домогва до дълбоко реалистичното им изображение, до откриването и изтъкването на романтичния устрем в тяхната същност.

У Смирненски ние намираме такова дълбоко познаване на действителността, на нейната социална същност, на нейното буреносно развитие, което дава криле на неговата поетическа фантазия, на неговото въображение. Той се чувства свободен като волен орел и размахва като буревестник волно криле ту в параболични и монументални митологически и исторически образи, ту в лирически нежни гами, напомнящи багрите на планинските пейзажи. Оттук произтича онази многообразна феерия от образи, от поетически форми, в които така пишно се разцфтява поетическият талант на Смирненски. Оттук произлизат и онези богати, свързани с достиженията на класическото наследство, но нови по своята естетическа функция и звучение форми на поетическо превъплъщаване, в които е облечена поезията на Смирненски. Те са така разнообразни, както е разнообразен животът, така неповторимо прекрасни, както неповторимо прекрасни са багрите на живота. Но всички те имат една цел — да изобразят правдата на живота, да я направят по-осезаема, по-близка до нашето сърце.

Основна организираща естетическа сила в цялото това многообразно поетическо движение у Смирненски играе принципът на комунистическата партийност.

**КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЙНОСТ — НАЙ-ВИСША ЕСТЕТИЧЕСКА
СЪЩНОСТ НА ПОЕТИЧЕСКОТО ДЕЛО НА СМИРНЕНСКИ**

Една от най-големите задачи на нашето съвременно марксистическо литературознание е да разработи научно въпросите на комунистическата партийност на художествената ни литература като неин най-висш естетически принцип и като най-ярка нейна новаторска черта. Както знаем, партийността на литературата поставя пред писателя по-сложни и по-високи художествени задачи, изисква по-многообразно и фино изображение, което да отговаря на богатия живот на новия човек — строителя на социализма и комунизма.

Значителна пречка за изоставането ни в това направление е все още докрай непреодоляното тясно разбиране на партийността като пряка политическа пропаганда в изкуството. От друга страна, буржоазната естетическа теория непрекъснато натрапва вредом, където ѝ се удаде,

лъжата, че комунистическата партийност е нещо външно, чуждо на самото изкуство, че тя няма нищо общо с неговата същност, че се налага на творците и особено на талантливите, за да се ограничи тяхната творческа свобода и да се подчини изкуствено дейността им на ежедневните практически политически задачи.

Не е трудно при тази обстановка да си обясним защо някои наши литературоведи и литературни критици започнаха да отбягват и засиблият проблемите на партийността на художествената литература при анализа на произведенията от миналото и на съвременната ни литература. Или пък защо въпросите за творческата свобода понякога разпалват еснафско-индивидуалистически илюзии у някои творци, разхлабват връзките им с живота и съвременността, спомагат да се изолират от колектива и да се затворят в себе си, вслушвайки се в неясни и чужди на нашето съвремие гласове.

Завоеванията на съветското литературознание през последните години и тук ни помагат да разбираме комунистическата партийност на писателя като стройно естетическо възприемане на действителността в цялата ѝ красота и величие и най-пълнокръвно и правдиво изобразяване на всички нейни страни, свързани със съдбата на съвременния човек.

В ранните зори на социалистическо-реалистическата литература творчеството на Смирненски е един от най-ярките примери за богатите естетически възможности на литературата да постига ярки художествени завоевания въз основа на прилагането на принципа на комунистическата партийност. Да си припомним как страстно и правдиво изтъкваше тази черта на поезията му още в първата си рецензия за стихосбирката „Да бъде ден!“ Георги Бакалов.

Което и стихотворение на Смирненски да вземем, то може да ни послужи за мярка за пресъздаване на богатите страни на живота и на страстна борба за утвърждаване на неговите прогресивни тенденции на развитие. И не само като тема, не само като мисъл, не само като образ и форма, а като цялостно изваяно единство на съдържание и форма, на естетическо възприемане и отражение на света.

Създаването на художествения образ е жив творчески процес, многостранно обвързан с твореца и неговата съвременност. Всеки опит да се вземе една от тези връзки за самостоятелно определяща богатството на образа довежда до схематизъм и грубо нарушаване на онова единство, което всъщност създава образа. И тук са скрити най-големите трудности за критиката.

При оценката на художественото произведение може да се тръгне по два пътя: да се анализира творческият процес от замисъла до реализацията на образа, или да се преценява обективната, вече реализирана творба в нейната звучаща цялост. Последният подход ни дава възможност да преценявам реални неща, да ценим художника по „съзърцаемата идея“, която той е реализирал, а не по нейния замисъл. Това е особено за предпочитане, когато се докосваме до поет като Смирненски, чието творчество е преценено и утвърдено от самия живот, чиито образи пламтяха и пламтят в сърцата и разума на милиони читатели не само в нашата страна. Изкуството на писателя може да се мери реално само въз основа на събудените у читатели при творческо възприемане конкретни представи, чувства, настроения и емоции. Затова се казва, че единственият критерий за ценността на дадено художествено произведение е народът.

/Ако потърсиш потвърждение на тази изходна точка в историята на естетическата мисъл, трябва да си припомним Добролюбов, който утвърждаваше, че собственият поглед на художника върху света, който е ключ за да хара теризираме таланта му, трябва да се търси в живит образи, създадени от него.¹

Ето и единичните образи, и целокупният образ на живота, създадени от Смирнски, ни дава най-благодатна възможност да открием ключа за неговия поглед върху света — чрез който можем да надникнем в онези елементи, които придават на образите му огромна утвърждаваща сила.

У Смирненски не може да се намери нито един ред, който да не е дълбоко съдържателен и целенасочен. Говоря за лириката му, разбира се. Съдържателността на лириката, както вече подчертахме, върви по гребена на най-високите идейни и обществени вълни на епохата, нейните черти най-тясно са свързани с воплите и страданията на народните низини, с техните стремежи и възторзи, с тържеството на човека и народа-труженник над сивата делничност и грижа, с неговия буреносен полет към „Светлина! Красота! Висини!“ Всичко това представлява гръбнакът на комунистическата партийност в лириката на поета: но с изтъкването на това ние не стигаме до разкриването на действията, активистичен, утвърждаващ елемент на образите, до онова изящно и прекрасно, което всякога е равно само на себе си по думите на Белински, което е неповторимо в своята конкретност и сила. Действеността на поетическите образи произтича именно от тяхната конкретност и неповторимост като художествено обобщение на голямата идея.

Ако речем да потърсим героиката на работническата класа, ние ще я намерим в образа на Йохан, Делеклюз, Либкнехт, в тяхната лична съдба и отношение към света.

Ако потърсим историческата мисия на пролетариата — ще се спрем на образа на каменарчето, на колективния образ в „Ний“, „Въглекопач“, „Работникът“ и др.

Ако искаме да видим историческата роля на Великия октомври и на победата на работническата класа в Русия — ще говорим за червените ескадрони, за Москва с рубинените звезди, за Северния Спартак и т. н. Почти всички те имат замисъла си в конкретен политически повод. Но при реализацията му не поводът изпъква, а онзи сетивен, емоционален образ, който с явява същността на художественото откритие на поета.

Осеаемотта на комунистическата партийност в образната система на Смирненски е особено ясна и ярка. Да вземем стихотворението „Първи май“. В повтарящата се заповедно изразена фигура

Да спрат фабричните комини
и всеки черен труд да спре

е кондензирана цяла богата гама от емоционални тласъци, които внушават и силата на класата, и нейното положение в обществото.

Или в също така по заповеден път изразената фигура в „Северно сияние“

Да бъде крепка, братя,
десницата ви свята!
Вий първи в тъмнината
западихте звезда,

¹ Н. А. Добролюбов, Собр. сочинения, т. 2, стр. 169—170.

която идва като лирическо отстъпление след картините на трудната и героична борба на руските работници в безбрежните степи и в защита на „Каменния Петроград“. Или пък изводът в края на втората част на същото стихотворение:

Безумец е, кой хвърля шепа
пръст — с пръст слънцето да затъмни,
и кой надежда храни слепа
да спре стихията свирепа
на океанските вълни.

как мощно и внушително изобразява не само несъкрушимостта на борците, но и тяхната правда, олицетворена със слънцето и бушуващия океан.

Но все пак в посочените стихотворения поетическата сила на образите е изразена донякъде по-ярко, като извод на самия поет, по-открито се налага като позиция на самия автор. Този подход можем да го забележим главно в стихотворения с обобщени брази „Ний“, „Въглекопач“, „Москва“ и др.). Тук най-ярко действена сила имат създадените с голямо умение крилати изрази, които кондензират, поради своята дълбока връзка с народната поетическа традиция и изобразителна лексика, могат да художествен и емционални образи;

Ний всички сме деца на майката земя

или

ний бедните деца на майката земя

или

А ний сме океан от огнени вълни

А няма в стихотворението „Москва“ не всеки стих е една сентенция в ярки образи на историческата мисия на Октомврийската революция и на цялата историческа съдба на човечеството до наши дни?

Има ярки образи обаче в лириката на Смирненски, които по много слъсен път изявяват своята активност и поетическа сила. В тях поетовата емоционалност е успокоена и сякаш се разлива плавно и нежно, рисувайки в подробности детайлите на картините и образа. Тук Смирненски е проявил до пределна простота и елементарност своите изобразителни способности, без нито за миг да напуска позициите на комунистическата партийност и своя подстъп към света. Най-ясно това се вижда в стихотворения като „Каменарче“, „Йохан“, „Цветарка“, „Зимни вечери“, „Смъртта на Делеклюз“ и др. Тук, разбира се, и жанровите изисквания налагат своя отпечатък.

Образът на работника в „Каменарче“ е класически прост и ярок.

Тъмносив каскет, изпобеляла блуза,
дръзост в погледа гори. . .

Силата на работническата класа и на човека изобщо в неговия дръзновен труд е изразена също така просто и внушително:

Спряло пред грамадната скала в закана,
сръчно чука то върти;
под целувките на хладната стомана
камъка в искри пламти.

А няма може да се предаде по-кратко и по-внушително историческата мисия на пролетариата от четиристишието-диалог:

— Хей, другарю, ти какво решил си с чука?
С тоя трясък и искри?

— Аз ли? Път ще се прокара, друже тука,
нов път в тези канари!

В изваяния през него образ е кондензирана и социалната, и моралната, и етическата, и историческата съдба на човечеството. От него вее оптимизмът на напътната епоха. Ние сме убедени в историческата възможност на този образ с тъмносив каскет и изпобеляла блуза действително да преобрази света, да преодолее и най-тежките изпитания, да сломи и най-твърдата съпротива по своя път.

Подобна сила има и образът на Йохан — един от най-нежните и съвременни най-величествени образи на Смирненски. Чертите на комуниста-борец ту са редадени в рядка индивидуализация и конкретност и затова са внушително ярки и убедителни.

За всички тези образи многократно е писано, те са очертани и характеризирани вярно и подробно от нашата критика още с появата на стихосбирката „Да бъде ден!“ и до наши дни. Ние ги споменахме само за да изтъкнем тяхната утвърждаваща комунистическа партийност, за да подчертаем, че рисувайки положителния образ на човека от работническата класа, Смирненски осъществява най-висшия си естетически идеал и че този идеал той го постига благодарение на принципа на комунистическата партийност.

Ние нямаме възможност да се спрем на много страни от проявлението на естетическата сила на комунистическата партийност в дириката на Смирненски. Пък и това, което казахме, има характер само на докосване до този голям въпрос; само на поставянето му. Утвърждаващата сила на художествения образ у Смирненски тепърва ще се разкрива и изяснява като път към голямата поезия, път към голямото изкуство на нашето време. Той особено е интересен, когато се приложи към специалните въпроси на изграждането на художествения образ с всичките средства на поетовия талант, на художествената форма и стил.

Преди да завършим обаче, не можем да не подчертаем, че една от характерните особености, с които образите на Смирненски придобиват силна утвърждаваща багра, е тяхната общодостъпност. По своята тематика и „сюжетност“, по своята конкретност и нагледност, ясност и емоционална близост до съвременния човек, до съвременника на поета те са удивително достъпни за възприемане: и това няма защо особено да го доказва. Още приживе на поета неговите пламенни стихове не слизат от сцената на работническите клубове, а дори и онези, които носят белега на едно по-абстрактно обобщение, като „Ний“ и „Въглекопач“ — самият народ ги превърна в песни. У Смирненски всички формални страни на поезията му са дълбоко съдържателни и функционално обвързани с художествения образ, те са негови неотделими компоненти. Във връзка с това стои необходимостта конкретно да се изследват всички въпроси, свързани с поетическата лексика на поета, за да се разбие онова неправилно твърдение, че в нея имало много остатъци от лексиката на символите.

Много оригинално Еренбург е определил формализма с израза: „не интересът към формата е формализъм, а липсата на съдържание“. Символизмът, както знаем, е такова литературно течение, което лишава не само изкуството от съдържание, но и думите, изразите, които употребява, губят онова съдържание, което народът им е придал във вековното си културно развитие. Те престават въобще да изразяват нещо човешко, смислено. Това, че Смирненски употребява думи и езикови шаблони,

които се срещат и у символистите, без да изразяват някакво художествено съдържание, следователно — без да имат някаква художествена функция, съвсем не означава, че той е свързан със символистите, че навлича върху своите поетически образи рухото на тяхната художествена и езикова форма. Самият факт, че тези изрази и лексика прилягат като форма върху поетическите видения на Смирненски и ги превръщат в осезаеми и възприемливи образи за читателя, показва, че не със символизма трябва да се свързва тяхната употреба от поета, а с изобразителната система на националната традиция, на епохата и на индивидуалния художествен стил на поета. Най-добре тяхната функция може да се види, като се „разшифрова“ образното мислене на Смирненски и се навлезе в психологическото създаване на образа или на цялата творба. В единия и в другия случай обаче силата на художественото произведение се измерва от неговата достъпност до съзнанието на „потребителя“. В това отношение Смирненски има такава съдба, каквато малцина поети в световната литература имат: да влезе изцяло и пълно в душата на своя народ, да пламти като вечно жив огън в неговото сърце, да бъде вдъхновение и опора.

ЕСТЕТИЧЕСКИЯТ ЗАВЕТ НА ПОЕТА

Свършено правилно и проникновено е тълкуването, което др. М. Николов прави на последното забележително произведение на Смирненски „Приказка за стълбата“, като „предчувствие и предупреждение“ на поета за опасностите от проникването на идейна зараза в редовете на пролетарското освободително движение и като опит да се закали моралната устойчивост на борците, да се укрепи тяхната връзка с масите — естествено средата, в която само могат да виреят комунистиче ките добродетели, да се поведе борба срещу индивидуализма, себелюбието, карьеризма и бездушното отношение към човека.¹

Във връзка с това за нас в случая има значение да обърнем внимание върху една друга страна на този фейлетон, а именно върху изявеното в него дълбокоестетическо верую на поета. Да си припомним какво иска дяволът от пламения младеж: неговия слух, неговите очи, неговата памет и неговото сърце. И след всяко отдаване на едно от своите сетива, възприемането на действителността се изменя до своята противоположност: все по-далече и по-далече се отделя младежът от народа, все по-фалшива става картината на живота. И колко жалък и безпомощен е този буен и изпълнен с омраза младеж, когато е отдал на дявола и паметта, и сърцето си! Той вижда долу празнично облечени тълпи, стоновете са станали химни. . .

В „Приказка за стълбата“ Смирненски е изразил своя естетически завет: ако писателят иска да вижда правдата в живота, ако иска да бъде борец за нейното тържество в живота, той трябва да пази „слухът“, „очите си“, „паметта и сърцето си“ такива, каквито народът му е помогнал да си създаде, да бъде верен на естетическото отношение към света, което народът му е помогнал да култивира у себе си.

В същото време, когато Смирненски пише „Приказка за стълбата“, в сп. „Златорог“ Вл. Василев публикува статията си „Между сектантство и демагогия“, в която отрича естетическата и емоционална сила на поезията на Смирненски. В последните дни на своя живот поетът е запи-

¹ М. Николов, Хр. Смирненски, литер.-критически очерк. Софя, 1958, стр. 60—63.

сал в своето тефтерче мисли по повод на тази статия. Съв естно с Г. Цанев той е готвел отговор. Между другото Смирненски е записал:

„Трябва да се признае (цитира Вл. Василев), че Смирненски оперира твърде леко с известна поетическа образност, но тая образност е външна, техническа, не изхожда от никакво чувство.

И след това се обръща към критика:

— Карл Либкнехт — близък ли ви е той? Можете ли вие да почувствувате величието на тази душа? Неговият образ поетичен ли е за вас? Не. Много проста и всесърдечна дума за вас е „техническа“, „външна“, „приложна“, „няма чувство“.

Друг би бил въпросът, ако бях изправил пред вас например образа на някоя лунна принцеса със зелени очи, смъртно печалния Пиеро или... даже патриарх Тихон“.

В тези думи поетът ни е оставил своя втори естетически завет. Отговаряйки на обвинението, че той „черпи вдъхновенията си от хрониката на „Работническия вестник“, че „бърза да се отзове на всяко събитие в пролетарските борби“ (критикът споменава стихотворенията му „Карл Либкнехт“, „В Поволжието“, „Бурята в Берлин“), Смирненски изяснява своята естетическа позиция върху дълбокия принцип на комунистическата партийност. За него естетически близък е Карл Либкнехт, в неговия образ той чувства величието на човека, достойно за поетическо претворяване. В тази кратка фраза се съдържа цялата поетическа програма на поета. Какво той счита за предмет на своята поезия, какво събужда неговите емоции, в какво вижда прекрасното. Това действително са думи, които могат да служат като ключ за разкриване богатството на таланта на поета, ключ за разбиране цялата богата гама от образи, които той с такова поетическо вдъхновение е създал. Поетът е запазил сърцето си, слуха си, ушите си, паметта си за партията, за народа, които излъчват от себе си такива прекрасни герои като Карл Либкнехт. И с тези свои естетически завети Смирненски се слива с онази плеяда творци на най-новата световна поезия, за които големият съветски писател Михаил Шолохов каза, че те творят, като се подчиняват на своето сърце, но че сърцето им принадлежи на партията и народа.